

УДК 321.64(476)(091)

DOI <https://doi.org/10.32782/2305-9389/2025.33.29>

РЕТРОСПЕКТИВА ОСНОВНИХ НАРАТИВІВ ДЕРЖАВНОЇ ПРОПАГАНДИ В РЕСПУБЛІЦІ БІЛОРУСЬ У ПЕРІОД ПРЕЗИДЕНТСТВА О. ЛУКАШЕНКА

Ленко Леонід,

магістр ОП «Національна безпека»

Національного університету «Острозька академія»

ORCID ID: 0009-0005-3385-8390

Санжаревський Олег,

доцент кафедри національної безпеки та політології

Національного університету «Острозька академія»

ORCID ID: 0000-0001-7911-4462

Пальчевський Руслан,

доцент кафедри історії та методики навчання

Рівненського державного гуманітарного університету

ORCID ID: 0000-0003-0812-1731

У статті проведено комплексний аналіз концептуальних та практичних аспектів державної пропаганди в Республіці Білорусь протягом президентства Олександра Лукашенка. Дослідження базується на поєднанні класичних теорій політичної комунікації із сучасними підходами до вивчення процесів сек'юритизації інформаційного простору, що дає змогу розглянути еволюцію легітимізаційних наративів у відповідь на змінні політичні, соціальні та економічні умови. Автори аналізують такі ключові наративи, як «батько нації», «гарант стабільності та порядку», «борець із зовнішніми загрозами», «незамінний управлінець», «фахівець у всіх сферах», «лідер боротьби з корупцією та олігархами» та «останній захисник радянських моральних цінностей», досліджуючи їхню роль у формуванні образу «народного» лідера та забезпеченні контролю над суспільною свідомістю.

Зазначено, що на початку 1990-х років політичний курс О. Лукашенка значно відрізнявся від сучасної реальності в Білорусі. Саме у цей період його політична кар'єра отримала перший імпульс: у 1990 р. він був обраний депутатом Верховної Ради БРСР. Як народний депутат Лукашенко відкрито критикував чинний правлячий режим, акцентуючи увагу на авторитарних рисах керівництва та збереженні комуністичної ідеології. Упродовж правління О. Лукашенка було сформовано низку ключових наративів, що сприяли легітимізації його влади, які поєднували в собі як традиційні, так і інноваційні елементи державної пропаганди. Особливу увагу приділено вивченню інструментів та каналів розповсюдження пропагандистських повідомлень, серед яких – державні засоби масової інформації, освітня система, масові культурні заходи та адміністративний апарат. Саме ці важелі впливу виступають основними механізмами мобілізації населення. Аналіз соціологічних даних свідчить, що попри високий рівень споживання офіційної інформації відбувається поступове зниження довіри до державних медіа. Цей факт сприяв виникненню протестних настроїв, що підтверджує адаптивність та трансформацію пропагандистських стратегій у відповідь на виклики сучасності. Результати дослідження мають практичне значення для розуміння механізмів формування політичної свідомості та забезпечення інформаційної безпеки в умовах змінного політичного ландшафту.

Ключові слова: пропаганда, легітимізація влади, наративи, Олександр Лукашенко, державні ЗМІ, інформаційний простір, сек'юритизація, безпека, політична свідомість.

Lenko Leonid, Sanzharevskyi Oleh, Palchevskyi Ruslan. A retrospective of the key narratives of state propaganda in the Republic of Belarus during the presidency of Alexander Lukashenko

The article provides a comprehensive analysis of the conceptual and practical aspects of state propaganda in the Republic of Belarus during the presidency of Alexander Lukashenko. The research is grounded in an integrative methodological framework that combines classical theories of political communication with contemporary approaches to the securitization of the informational sphere, thereby elucidating the evolution of legitimizing narratives in response to shifting political, social, and economic conditions. Key narratives examined include «Father of the Nation», «Guarantee of Stability and Order», «Fighter Against External Threats», «Indispensable Manager», «Expert in All Fields», «Leader in the Fight Against Corruption and Oligarchs», and «Last Defender of Soviet Moral Values», which collectively contribute to constructing the image of a «people's» leader and consolidating control over public consciousness. The study notes that in the early 1990s, Lukashenko's political course differed significantly from the current reality in Belarus. It was during this period that his political career gained its first momentum: in 1990, he was elected a deputy to the Supreme

Soviet of the Byelorussian SSR. As a member of parliament, Lukashenko openly criticised the ruling regime, focusing on the authoritarian traits of the leadership and the preservation of communist ideology. During Lukashenko's rule, a number of key narratives were formed that contributed to the legitimisation of his power, combining both traditional and innovative elements of state propaganda. Particular attention is devoted to exploring the instruments and channels of dissemination – such as state media, the educational system, mass cultural events, and the administrative apparatus – which serve as the primary mechanisms for mobilizing the population. Sociological evidence indicates that despite the high consumption of official information, a gradual decline in trust toward state media has contributed to the emergence of protest sentiments, thereby confirming the adaptive and transformative character of propaganda strategies in the contemporary context. The findings bear significant practical implications for understanding the mechanisms underlying the formation of political consciousness and ensuring information security amid a dynamic political landscape.

Key words: *propaganda, legitimacy, narratives, Alexander Lukashenko, state media, informational sphere, securitization, safety, political consciousness.*

Постановка проблеми. У сучасних умовах стрімкого розвитку інформаційного простору та зростання впливу альтернативних медіа актуальність дослідження державної пропаганди набуває особливого значення. Незважаючи на значну кількість наукових праць із питань політичної комунікації та легітимізації влади, проблема системного аналізу трансформації легітимізаційних наративів у Республіці Білорусь під час президентства Олександра Лукашенка залишається недостатньо вивченою. Основна наукова проблема полягає у визначенні специфічних механізмів та каналів розповсюдження пропагандистських повідомлень, які сприяють консолідації авторитарної влади в умовах зростаючого доступу до альтернативної інформації та змін у суспільних настроях. Особливу увагу слід приділити аналізу ефективності цих стратегій серед різних соціальних груп, адже неоднорідність сприйняття державної риторики безпосередньо впливає на політичну свідомість та стабільність режиму.

Аналіз останніх досліджень. Останні наукові дослідження в галузі державної пропаганди та політичної комунікації свідчать про важливість вивчення легітимізаційних наративів як ключового інструменту політичного впливу. Зарубіжні автори, зокрема представники досліджень сек'юритизації інформаційного простору (наприклад, Метью Фрер та Оле Вейвер), підкреслюють роль державних медіа у формуванні образу безпечного та стабільного суспільства. Вітчизняні дослідники зосереджують увагу на впливі пропагандистських кампаній на політичну свідомість різних верств населення, проте, як правило, аналізують окремі аспекти цього явища. Недостатньою є комплексна оцінка трансформації легітимізаційних наративів, що адаптуються до змін внутрішнього та зовнішнього політичного контексту. Виявлено, що існуючі дослідження не завжди враховують багатофакторний характер інформаційного впливу, що обмежує можливість розуміння повної картини механізмів легітимізації влади через пропаганду в умовах сучасного інформаційного простору.

Методологія. Методологічною основою дослідження є інтегративний підхід, що поєднує загальнонаукові, філософсько-дослідницькі та спеціальні емпіричні методи. Ураховуючи специфіку об'єкта дослідження, а саме державної пропаганди в Республіці Білорусь за період президентства Олександра Лукашенка, було використано низку методів, які дали змогу глибоко проаналізувати концептуальні та практичні аспекти пропагандистської діяльності режиму.

Історичний метод дав можливість простежити еволюцію державної пропаганди в контексті політичних, економічних та соціальних змін, визначити ключові етапи та передумови формування основних наративів, таких як «батько нації», «гарант стабільності» та «останній захисник радянських моральних цінностей».

Контент-аналіз використано для ідентифікації та якісної оцінки головних смислових та ідеологічних компонентів офіційних повідомлень державних ЗМІ, освітніх матеріалів, виступів та офіційних заяв, що дало можливість визначити механізми формування політичної свідомості населення.

Дискурсивний аналіз допоміг розкрити смислові конструкції та риторичні прийоми, що лежать в основі створення образу «народного лідера» та впливу пропагандистських повідомлень на громадську думку.

Особливу увагу приділено порівняльному методу, що дав змогу зіставити ефективність і адаптивність пропагандистських стратегій у різні періоди правління О. Лукашенка, а також визначити особливості сприйняття офіційних наративів серед різних соціальних груп населення.

Окрім того, було залучено загальнофілософські дослідницькі методи, серед яких ключову роль відігравав діалектичний метод. Цей метод передбачає розгляд пропаганди як явища, що перебуває у постійному розвитку, внутрішньому протиріччі та взаємодії з іншими явищами соціально-політичного середовища. Завдяки цьому підходу вдалося виявити глибокі внутрішні взаємозв'язки та взаємозумовленість пропагандистських стратегій із політичними, соціальними та економічними умовами, що змінювалися

з плином часу. Такий підхід дав змогу не лише описати, а й пояснити динаміку і трансформації пропаганди як складного соціального феномену.

Додатково застосовувався соціологічний аналіз, що ґрунтувався на статистичних даних соціологічних досліджень, які дали змогу встановити динаміку рівня довіри населення до державних медіа, а також з'ясувати ступінь ефективності пропагандистських стратегій у різні періоди.

Комплексність запропонованих методів забезпечує всебічність та об'єктивність дослідження, підкреслюючи важливість роботи у сфері аналізу державної пропаганди та політичної комунікації. Використання такого поєднання методів дало змогу отримати результати, які мають значущість як для подальших наукових пошуків, так і для практичного розуміння механізмів інформаційної безпеки у сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу. На початку 1990-х років політичний курс О. Лукашенка значно відрізнявся від сучасної реальності в Білорусі. Саме у цей період його політична кар'єра отримала перший імпульс: у 1990 р. він був обраний депутатом Верховної Ради БРСР. Як народний депутат Лукашенко відкрито критикував чинний правлячий режим, акцентуючи увагу на авторитарних рисах керівництва та збереженні комуністичної ідеології. Уже в 1991 р. публікація статті з провокаційною назвою «Диктатура: білоруський варіант?» стала сигналом для початку трансформацій, у ході яких формувався ранній наратив «жорсткої руки» як єдиний спосіб вирішення кризових проблем [9]. Застосовуючи риторичні запитання щодо свободи підприємницької діяльності та торгівлі, Лукашенко конструював образ лідера, здатного вивести країну з кризи, що невдовзі принесло йому значну підтримку серед широких верств населення.

Під час передвиборчої кампанії акцент робився, насамперед, на візії кандидата, що давало змогу заручитися вагомою підтримкою – близько 56% виборців. Проте вже тоді критики, а саме Сергій Антончик, звинувачували Лукашенка у формуванні корумпованого оточення, що супроводжувалося цензурою та маніпуляцією інформацією. Прикладами таких випадків були «білі плями» у пресі [1]. Незважаючи на це, завдяки організованим інсценізаціям нападу чи замаху на життя іншого кандидата Лукашенко формувал образ незамінного рятівника, що давало йому змогу ефективно адаптувати свої наративи у відповідь на політичні виклики.

Упродовж правління О. Лукашенка було сформовано низку ключових наративів, що сприяли легітимізації його влади, які поєднували в собі як традиційні, так і інноваційні елементи державної пропаганди.

«Батько нації». Цей комплексний образ базується на несподіваних візитах Лукашенка до білоруських підприємств, що створювало враження його щирої турботи про людей та здатності вирішувати проблеми «на місцях». Основними каналами поширення цього наративу виступали пряме спілкування з громадянами та трансляції через державні ЗМІ. Наприклад, поїздки на рідну місцевість, де президент сам керує автомобілем, додатково підкріплювали образ «з народу», що знаходив відгук у свідомості населення [5].

«Гарант стабільності та порядку». У цьому наративі акцент робився на здатності президента ефективно вирішувати гострі соціальні конфлікти та відновлювати справедливість [7]. Особливо яскраво цей образ проявився під час подій 2010 р., коли Лукашенко заявляв, що «у Білорусі не буде Майдану». Трансляція таких заяв за допомогою державного телебачення посилювала впевненість громадськості у здатності влади зберігати стабільність.

«Борець із зовнішніми загрозами». Цей динамічний наратив еволюціонував відповідно до змін військово-політичної ситуації у регіоні. Він передбачав боротьбу як із західним впливом, так і з надмірним впливом росії. Під час переговорів із Москвою в 2019 р. Лукашенко, відкидаючи вимоги щодо створення єдиної валюти, підкреслював незалежність Білорусі, використовуючи як державні медіа, так і соціальні мережі для поширення цього меседжу [3].

«Незамінний управлінець». Формуючи цей образ, президент підкреслював свою здатність оперативно реагувати на економічні кризи. У 2011 р., оголосивши антикризовий план із підвищенням заробітних плат та контролем цін, він позиціонував себе як єдину особу, здатну уникнути «соціального колапсу».

«Фахівець у всіх сферах». Завдяки численним публічним виступам, де Лукашенко ділився практичними порадами з аграрної чи виробничої діяльності, створювався образ політика, що володіє глибокими знаннями у різних галузях [8]. Трансляція цих виступів через державне телебачення та Інтернет сприяла консолідації позитивного іміджу.

«Лідер боротьби з корупцією та олігархами». На початкових етапах правління президент порівнював ситуацію в Білорусі з іншими пострадянськими країнами, де олігархи захопили владу. Демонстративне

ініціювання кримінальних справ проти високопосадовців, як у випадку з арештом керівника концерну «Нафтан», послужило доказом його непохитності у боротьбі з корупцією [6].

«Останній захисник радянських моральних цінностей та збереження державності» [9]. Це наратив, що поєднував історичну пам'ять про стабільність 1990-х років із сучасною політичною реальністю, знаходив відгук серед старшого покоління та тих, хто сприймав традиційні цінності як основу національної ідентичності.

«Хочете як в Україні?». У президентських кампаніях 2015 та 2020 рр. чинна влада активно використовувала антиукраїнські наративи російської пропаганди. Активним провідником цього наративу російської пропаганди є саме білоруська влада, яка активно використовує його у внутрішньополітичних цілях. Цей наратив активно використовується білоруською пропагандою для того, щоб відтінити на тлі українських проблем, пов'язаних із революцією 14-го року, ті проблеми, які є всередині Білорусі, насамперед демобілізувати суспільство на будь-яку політичну активність. Показати, що будь-які виступи проти влади загрожують розвалом держави. Українська ситуація розглядається як негативна з того погляду, що може призвести до дестабілізації становища й утручання третіх країн у внутрішньополітичний порядок денний Білорусі, тобто так званий «майданоекспорт», і що Україна нібито експортує своїх «екстремістів» для дестабілізації ситуації у сусідніх країнах.

Канали поширення цих наративів були різноманітними: окрім традиційних державних ЗМІ, значну роль відігравали система освіти (зокрема, шкільні підручники та профілактичні заходи у вишах), масові культурні події, адміністративний апарат та організація спеціальних програм для молоді. Як приклад можна навести «Білоруський республіканський союз молоді» [4]. Таке багатоканальне просування наративів давало змогу централізовано формувати інформаційний простір, мобілізуючи населення та посилюючи легітимізацію влади.

Аналіз інформаційних кампаній свідчить, що до 2020 р. білоруська пропаганда характеризувалася високою структурованістю та системністю, що відображалось у сталих каналах розповсюдження повідомлень і ключових меседжах наративів. Головні теми – стабільність, мир, соціальні гарантії, образ незамінного лідера та національна ідентичність. Поза суто політичними аспектами висвітлювання таких тем було спрямоване на різні соціальні групи.

За умовною класифікацією населення старше покоління та сільське населення демонстрували високу лояльність до державних меседжів, оскільки ці наративи апелювали до їхніх традиційних цінностей і потреб у соціальному захисті [10]. Серед міського населення середнього віку реакція була змішаною: частина підтримувала владу через страх перед невідомістю, тоді як інші відчували розчарування через економічну стагнацію. Молодь, маючи доступ до альтернативних джерел інформації, а саме Інтернет, була менш сприйнятливою до офіційних повідомлень, що знижувало ефективність пропагандистських кампаній у цьому сегменті [11].

Статистичні дані свідчать про високий рівень споживання державних медіа серед населення (наприклад, у 2011 р. 86% респондентів регулярно дивилися білоруське телебачення), проте рівень довіри до них залишався низьким. Із плином часу, зокрема у 2017–2018 рр., довіра до державної влади й інституцій значно знизилася, що вказує на вичерпання ресурсу традиційних наративів і сприяло початку масових протестних рухів [2].

Аналіз історії розвитку пропаганди в Республіці Білорусь за період із 1994 по 2020 р. дає змогу зробити висновок, що формування легітимізаційних наративів О. Лукашенка було поступовим і залежало від політичних, соціальних та економічних умов. На початку своєї політичної кар'єри президент прагнув позиціонувати себе як борець із корупцією та прихильник реформ, проте дуже швидко його риторика набрала авторитарних відтінків: концентрація влади в одних руках, придушення опозиції та контроль над медіа стали характерними рисами режиму. Основні наративи режиму – «батько нації», «гарант стабільності», «борець із зовнішніми загрозами», «незамінний управлінець», «фахівець в усіх сферах», «лідер боротьби з корупцією» та «останній захисник радянських моральних цінностей». Усі ці наративи активно просувалися через державні ЗМІ, систему освіти, адміністративний апарат та культурно-мистецькі заходи. Постійне використання цих інструментів сприяло формуванню образу лідера, здатного об'єднати народ, забезпечити соціальний захист та зберегти державний суверенітет.

На початкових етапах своєї політичної кар'єри О. Лукашенко позиціонував себе як реформатор, борець із корупцією та прихильник економічної стабільності. Він ефективно використав суспільне незадоволення хаосом перехідного періоду 1990-х років, щоб сформувати образ «незамінного управлінця», який може гарантувати порядок і соціальний захист. У цей час наративи влади базувалися на критичному ставленні до олігархічних структур, запозичених із сусідніх пострадянських країн, а також на підкресленні необхідності сильної централізованої влади.

Незважаючи на первинну успішність пропагандистської кампанії, з часом зниження довіри до державних інституцій і обмежений доступ до альтернативної інформації призвели до зменшення ефективності традиційних наративів. Це, своєю чергою, стало одним із чинників початку масових протестних рухів, що свідчить про трансформацію інформаційного простору в умовах змінних політичних реалій.

Література:

1. 27 років тому Олександр Лукашенко вперше виграв вибори в Білорусі. Тоді він критикував комуністів, обіцяв побороти корупцію і зробити пресу вільною, а у свою команду набирав молодь. *Бабель*. 2021. URL: <https://babel.ua/texts/66529-27-rokiv-tomu-oleksandr-lukashenko-vpershe-vigrav-vibori-v-bilorusi-todi-vin-kritikuvav-komunistiv-obicyav-poboroti-korupciyu-i-zrobiti-presu-vilnoyu-a-u-svoyu-komandu-nabirav-molod>
2. 30 лет с громкого «покушения» на Лукашенко под Лиозно – что тогда было. *Наша Ніва*. 2024. URL: <https://nashaniva.com/ru/345035>
3. Бізнесові кола Білорусі більше довіряють недержавним ЗМІ. *Детектор медіа*. 2011. URL: <https://ms.detector.media/mediadoslidzhennya/post/8428/2011-12-15-biznesovi-kola-bilorusi-bilshe-doviryayut-nederzhavnym-zmi/> (дата звернення: 15.01.2024).
4. Встреча Путина и Лукашенко: программа интеграции появится к концу года? *BBC News*. 2019. URL: <https://www.bbc.com/russian/news-49028640>
5. Гроші, ідеологія: у Білорусі молодь заганняють у «комсомол». *Радіо Свобода*. 2018. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/29583717.html>
6. Дриндова О. Вітер змін. Причини політизації та солідаризації білоруського суспільства. *Zaxid.net*. 2020. URL: https://zaxid.net/viter_zmini_n1505608?
7. Какие поручения дал Лукашенко после осмотра экспериментальных полей на своей малой родине. *SB.BY*. 2022. URL: <https://www.sb.by/articles/istoricheskij-moment-belorusskiy-apk-vykhodit-na-novyy-uroven.html>
8. Лукашенко о перспективе выращивания озимого ячменя: это переломный момент в сельском хозяйстве. 2022. URL: <https://news.sb.by/articles/lukashenko-o-perspektive-vyrashchivaniya-ozimogo-yachmenya-eto-perelomnyy-moment-v-selskom-khozyayst.html>
9. Мінджоса С. Урок истории от тирана: 1 сентября Лукашенко пришел с пропагандой к студентам. 24. 2022. URL: https://24tv.ua/ru/lukashenko-1-sentjabrja-vystupil-so-svoej-propagandoj-pered-shkolnikami-i-studentami-24-kanal_n2148814
10. Молочные войны с Белоруссией. Хроника событий. *Агроинвестор*. 2016. URL: <https://www.agroinvestor.ru/regions/photo/477-molochnye-voyny-s-belorussiey-khronika-sobytyj/>
11. Як Білорусь стала диктатурою. Урок для українців. *LB.UA*. 2021. URL: https://lb.ua/news/2021/11/25/499384_yak_bilorus_stala_diktaturoyu_urok.html

Дата першого надходження рукопису до видання: 27.08.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 25.09.2025

Дата публікації: 28.11.2025